

DIKTATÚRA ÉS VILÁGZENE.

POLITIKA, PRIVILÉGIUM, PURGATÓRIUM.

KÖZISMERTEK A TÖRTÉNETEK ARRÓL, HOGY DIKTATÚRÁK HOGYAN NYOMTÁK EL A POPKULTÚRÁT. A BRAZIL KATONAI JUNTÁRÓL, AMELY BEBÖRTÖNZTE, MAJD SZÁMÚZTE CAETANO VELOSÓT ÉS GILBERTO GILT, A PINOCHET-REZSIMRŐL, AMELY MEGÖLTE VICTOR JARÁT, A RENGETEG AFRIKAI PÉLDÁN ÁT A LEGFRISSEBBEKIG, PÉLDÁUL MEHDI RAJABIAN IRÁNI BEBÖRTÖNZÉSÉIG. SOKSZOR ELŐFORDULT AZONBAN A TÖRTÉNELEMBEN, HOGY A DIKTATÚRA MAGÁHOZ EMELT ÉS A CÉLJAIÁRA HASZNÁLT FEL KOMPLETT MŰFAJOKAT.

WEYER BALÁZS.

SALAZAR-REZSIM – PORTUGÁLIA

A portugál félkatonai diktatúra, a Salazar-rezsim éveiben a 3F volt az országimázs alapja. Futóbol, Fatima, Fado: a 30-as évektől a 70-es évekig át az országot uráló diktatúra a focira, a fatimái Mária-zarandokhelyre és a fadóra építette az ország kulturális identitásának alapját. A saját magát Estado Novo-nak, azaz „új állam”-nak nevező rezsim 1933-tól 1974-ig tartotta hatalmában az országot. Az Isten, Haza, Család jelszóval indult, és magát a kommunizmus, a liberalizmus, az anarchista és a gyarmati függetlenség mozgalmaik ellen meghatározó és a politikai katolicizmusra építő hatalom vissza akarta állítani a nemzeti büszkeséget, amelyet a gyarmatbirodalom instabilizálódása, a kétszeri államcsőd és a királyság megdöntése megtépázott. A 3F egyszerre szolgált a nemzeti identitás belső alapjaként és a külvilágnak szóló országimázsként. Amalia Rodriguest, aki kétségtelenül a világtörténelem egyik legnagyobb énekese volt, a portugál kultúra nagykövetekeként kompromittálta a rezsim évtizedeken át, és bár a fado mára megszabadult a diktatúra árnyékától, 1974 után évtizedekig pária-státuszban volt Portugáliában és mindenhol máshol is. Érdemes végignézni, hogy milyen hatással volt a műfajra, hogy a rezsim évtizedeiben privilégiumokat élvezett minden más műfajjal szemben és részben azok rovására.

A FADO PERVERZ POLITIKÁJA

A fado nem azonnal lett a diktatúra kedvence. Sőt, Salazar bizonyíthatóan utálta a fadót. Puhának, a portugál karakterhez nem illőnek, jellemet rombolónak nevezte. Christine Garnier francia újságíró 1952-ben készített vele önéletrajzi jellegű beszélgetést, amelyben Salazar azt mondja, hogy a fado „kiszívja az energiát a lélekből és passzívva tesz”, apátiába taszít és depresszív, ő maga pedig a vírus-t és a chulas-t szereti (ezek észak-portugáliai népzenei műfajok Minhas és Beira körzetéből). Ezek sokkal jobban is passzoltak Salazar antiurbánus, az elkorcsosult Lisszabonnal szemben a vidéket favorizáló politikájához. A kor sok filmjében a szorgalmas és tiszta lelkű vidékiekkel szembe állított puhány és/vagy hűtlen és/vagy ördögi városi karakterek sokszor fado-énekesek vagy legalábbis szeretik a fadót. Ezeket a karaktereket pedig perverz módon éppen Amalia Rodrigues játszotta, akinek az életvitele a valóságban meg is testesítette mindazt, amit ezek a filmek rossz példaként állítottak, tehát negatív hősként saját magát alakította ezekben.

FADO MINT HATALMI ESZKÖZ

A fordulat nagyjából ekkoriban, a második világháborút követő években következett be és nem azért mert Salazar hirtelen megszerette volna a fadót, hanem mert az egyszerűen túl

népszerű volt, hogy harcoljanak ellene, ezért megpróbálták inkább megvenni, a saját oldalukra állítani. Ez részben meg is történt, ami rengeteg kárt okozott a műfajnak, de nem sikerült igazán uralkom alá hajtaniuk. Bár betiltották a századelő radikális munkásmozgalmi vagy anarchista hangvételű dalait, azt nem tudták elérni, hogy szülessenek új, „fasiszta fadók”, amelyeknek a szövege tükrözi valamilyen módon a rezsim világszemléletét. A fadók szövegeit a kezdetek óta a legnagyobb portugál írók és költők írták Fernando Pessoatól José Saramagóig és a jól azonosítható, allegorikus fado-nyelvezet nem viselte el a dilettantizmust vagy a direkt politizálást. De a diktatúrák jobban szeretik a rendet annál, hogy mindenféle összevisszaságot engedjenek ilyen fontos dolgokban, így a fado inntól kezdve csak a lisszaboni fado volt, pedig két másik városnak, Portónak és a Coimbrának is megvolt a maga többé-kevésbé különböző fado-dialektusa (hogy pontosak legyünk, Coimbra különbözik jobban, Porto kevésbé). Maga Amalia Rodrigues, akit a rezsim elhalmozott privilégiumokkal, hogy ikont csináljon belőle, kétélű fegyvernek bizonyult: egyrészt eljátszotta az ikonszerepet, de közben az ország messze legnépszerűbb embere lett, akihez már nem lehetett hozzányúlni és ezt a védettséget arra használta fel, hogy a házában ellenzékiek gyülekezzenek, vagy hogy politikai

AZ EGYETLEN MAGYAR NYELVŰ

fogyokért szólaljon fel és vagyonából forradalmi csoportokat finanszírozzon. A színpadon azonban sosem politizált, jóllehet rendszeresen választott Ferreira, Alegre vagy más radikális balos szerzők korábbi, a diktatúra körülményei között áthallásosnak számító darabjaiból. Mélyen katolikus volt, konzervatív ízlésű, kulturálisan viszont ösztönösen nyitott.

EGY ZENEI MŰFAJ HITELTENÍTÉSE

A fado privilégiumai azonban nem hagyták érintetlenül a műfajt. Nem csak egyes előadók felemelését, hanem a fado népi alapját jelentő amatőr fado, a fado-házak, a „casa do fado”-k betiltását is jelentette. Ezekben gyűltek össze a lisszaboniak közösen énekelni, itt emelkedtek ki, váltak ismertté a legnagyobb fado-énekesek és ezek betiltása elvágta a fado gyökereit és utánpótlását. Az 1974-es forradalom után ez, illetve Amalia és más kedvencek előjogai diszkreditálták a műfajt és az a kilencvenes évekig szinte cikinek számított. Amalia Rodrigues is kényelmetlenné vált, suttogtak arról, hogy besúgó volt, hogy a szeretője volt Salazar fő propagandistájának, Antonio Ferrónak, vagy magának Salazarnak. Jó 15 évig tartott, amíg mindez feledésbe merült: 1989-ben volt pályakezdésének ötvenedik évfordulója és ekkor rehabilitálta őt Portugália formálisan egy ezt ünneplő kiállítással és koncertsorozattal. Halála 1999-ben már háromnapos nemzeti gyászjt jelentett, amelyre a magyar focirajongók különösen jól emlékezhetnek, mert három nappal Amalia halála után éppen Lisszabonban rendeztek Portugália-Magyarország meccset és a himnuszok után a kivetítőről Amalia Rodrigues énekelt (és vele háttorzongatóan az egész stadion), a portugál csapatot pásztázó kamera pedig könnyező focistákat mutatott. A portugálok 3:0-ra nyertek, Eusebio, a hatvanas évek másik nagy népi hőse pedig Amalia Rodriguesnek ajánlotta a meccset – így találkoztak össze újra a három F-ből kettő.

/ FADO GRAFFITI

FIATALOK ÉLESZTIK ÚJJÁ

Nagyjából mire Amalia újra vállalhatóvá vált, kezdtek fiatal fado-énekesek felbukkanni és megpróbálni megtisztítani a műfajt ettől a ragacsos múlttól. Mára felnőtt egy nagyon erős fado-nemzedék: Mariza, Christina Branco, Mísia, Carminho, Gisela Joao, Carla Pires, Cláudia Aurora és mások – de a diktatúra ölelésének az ára az volt, hogy majdnem ráment az egész műfaj és végül szerencse, hogy csak két generáció maradt ki.

A FRANCO-REZSIM ÉS A FLAMENCO

Hogy Salazar és a fado esete nem egyszeri flört diktatúra és népzene között, az mutatja, hogy nagyon hasonló nácsztánc zajlott le a szomszédban Franco Spanyolországa és a flamenco között, amelynek ugyan nem voltak ilyen regényes személyes számai, de még többet ártott a műfajnak, mint Salazar a fadónak. A hatvanas években, a diktatúra nemzetközi elfogadtatására tett erőfeszítések között szerepelt a „Spain is different” című országimázs-kampány, amelyet ötven nyelven futtattak a világ legtöbb országában, és amelynek fő célja az idegenforgalom ösztönzése volt. Ez a kampány teremtette meg azt a sohasem létezett, hamis flamenco-képet, amely azóta is él és szinte foglyul ejtette a műfajt. A flamenco

ugyanis sosem volt az a revüszzerű varietéműfaj, amelyé a madridi turistacsalogatókban vált – közösségi, együtténeklésre-tapsolásra épülő, dinamikusan változó műfaj volt a tablao-nak nevezett flamenco-bárokban. A Franco által kitalált, a spanyol identitáshoz illőnek vélt formája máig érezhetően elnyomta közösségi jellegét és tartósan átalakította a flamencót. Ehhez nagyban hozzájárult, hogy a Franco-rezsim nemcsak hirdette ezt a hamis flamencót, hanem meg is teremtette: teleszórták a Costa del Sol üdülőhelyeit turistáknak szóló flamenco-klubokkal, amelyekben az általuk kitalált flamenco ment. A turisták pedig még ma is ezt keresik, mert erről hallottak – de azokon a nagyvárosi flamenco-esteken, amelyeket a turistáknak hirdetnek, spanyol nézőt nemigen talál. Tablao-k ugyan még, illetve ismét léteznek, de olyan felépülésről, mint a fado esetében, még nem beszélhetünk.

TANGÓTILTÁS, MŰFAJMONOPOLIZÁLÁS

A fado és a flamenco történetéből úgy tűnhet, mintha a latin katonai juntáknak lenne ez a fajta halálos ölelés a sajátja. De bőven van ellenpélda: Todor Zsivkov más mentalitású diktatúrájában, Bulgáriában éppen a kommunista párt monopolizálta sikerrel a népzene és tette azt a kulturális és az etnikai politika eszközüvé. Az argentin peronista diktatúra viszont ellenkezőleg, 1955 és 1983 között mindenféle adminisztratív szabályokkal betiltotta a tangót, így az földalatti mozgalomként élt tovább. Az egymást váltó brazil katonai rezsimok közül több is megpróbálta a hivatalos kultúrpolitika részévé tenni a szambát, de nem jártak sikerrel vagy nem maradtak elég ideig hatalomban ahhoz, hogy végig tudják ezt vinni. Számos diktatúra próbált meg monopolizálni egyes műfajokat (az esetek túlnyomó többségében tradicionális népi formákat), de ennek, ha volt is haszna a szempontjukból, az mindig csak átmeneti volt, a privilegizált műfaj pedig a rezsim bukása után legalább olyan hosszú ideig volt a purgatóriumban, mint amennyi ideig a privilégiumokat élvezhette. **R**

/ FLAMENCO TABLAO

NYOMTATOTT POPZENEI HAVILAP. TARTSD ÉLETBEN.

ELŐFIZETÉS.
BACK ISSUES.
AJÁNDÉKOZÁS.

Bit.ly/RecElőfizetes